

אוניברסיטת בר אילן
המחלקה למדעי המדינה

הנשים הפלסטינאיות המתאבדות באינתיפאדה השנייה : אירועים,
מניעים ומסקנות.

שם הקורס : מדינה, משטר וחברה
בעולם המזרח תיכוני בממד ההשוואתי.
קוד הקורס : 71-557-01
שם המרצה : פרופ' יהודית שיר - רונן
תאריך ההגשה : 10.10.2010
שם הסטודנטית : ורוניקה קוזנצובה
ת.ז. : 321680076
מספר הסלולארי : 0547550835

תוכן העניינים

1-3	1. מבוא
4-5	2. רקע היסטורי
6	3. רקע תיאורטי
6-8	3.1 הגישה הדתית המוסלמית לפיגועי ההתאבדות הנשית
8-9	3.2 הגישה הפסיכולוגית לתופעת ההתאבדות הנשית
10-11	3.3 הגישה הסוציולוגית לטרור ההתאבדות הנשית
12	4. שיטת המחקר
13	5. גוף העבודה
13-14	5.1 מעמד הנשים בחברה הפלסטינית ורצח על כבוד המשפחה
15	5.2 מאפיינים של הנשים הפלסטינאיות שהתאבדו באינתיפאדה השנייה
	5.3 פיגועי ההתאבדות שהתרחשו באינתיפאדה השנייה ומניעים של הנשים
16-23	שביצעו אותם
24-28	6. סיכום
29-32	7. ביבליוגרפיה

1. מבוא

לאורך ההיסטוריה נשים נטלו חלק במאבקים הלאומיים לצד הגברים. כמובן, התופעה הזאת רווחה בכל העולם ולא רק במזרח התיכון. נשים פלסטינאיות הצטרפו למאבק הלאומי מתחילת הסכסוך, אך מאז שהחלה האינתיפאדה השנייה בשנת ה-2000, לראשונה, הן הצטרפו למאבק המזוין כמחבלות מתאבדות. (Ensalaco, 2008, ע' 205; ברקו, 2010, ע' 152).

קבוצות הטרור הפלסטיניות, כמו כן, גם המשפחות של המחבלות המתאבדות עצמן, מציגות את תופעת ההתאבדות הנשית כאקט של התנגדות לכיבוש. בתקשורת ישנם צילומים של הנשים שהתאבדו שאומרות את זה בעצמן לפני יציאתן לפיגוע וגם קרובי המשפחה המהללים את המעשה מול מצלמות הטלוויזיה ומתייחסים אך ורק למניע הלאומני. (ברקו, 2004, ע' 182).

מצד אחד, לשימוש בנשים יש ערך רב כי פעילותן זוכה לסקירה תקשורתית רחבה, ומצד שני, עצם השתתפותן של הנשים בטרור מעוררת את המוטיבציה של הגברים הפלסטיניים להילחם, כי נשים, בדרך זו, קוראות תיגר על תפקידן המסורתי בחברה ערבית מוסלמית. (ברקו וארז, 2006, ע' 5).

התופעה החדשה של המחבלות המתאבדות עוררה ויכוח הלכתי – דתי בתוך החברה הפלסטינית והחברה המוסלמית בכלל. בעיות איתן מתמודדים פוסקי הלכות מוסלמים הן, עצם, יציאתה של האישה מהבית ללא אישור גברי וגם גוף האישה שנחשף לעיני גברים רבים לאחר הפיצוץ. מבחינה דתית, אישה גם מורדת במעמדה וגם עושה "מעין סטריפטז" לאחר מותה. (ברקו, 2010, עמ' 12 – 13).

מנהיגים של ארגוני טרור אימצו במהרה את החדית' שמיוחס לנביא מוחמד ובו מוסבר, שמצוות הגי'האד ההגנתית מוטלת על כל האנשים המוסלמים, כולל נשים, כשהאויב כובש אדמה מוסלמית. (צורף, 2004, ע' 135). הגיבוי הדתי הזה, לכאורה, מקובל בחברה הפלסטינית. האומנם? השאלה איתה נתמודד במחקר זה מה הם המניעים האמיתיים שגורמים לנשים הפלסטינאיות לצאת לפיגועי התאבדות? האם הפרשנות הדתית מעודדת ודוחפת נשים לפיגוע התאבדות? אולי, פגיעה פסיכולוגית קשה? כמו, מוות של אהוב או קרוב משפחה. מצד שני, הטרואומה הפסיכולוגית יכולה להיגרם, עקב בעיה אישית קשה, כמו אונס או איום על החיים. החברה הפלסטינית היא חברה שאוהדת ונותנת כבוד לשאהידים שלה. קיימת גם תמיכה חברתית וכספית במשפחת החלל לאחר הפיגוע. (קחמי ואבן, 2004, ע' 40). אישה שהולכת להתאבד, מכל סיבה שהיא, מודעת לכל העובדות האלה.

מעמדן הסוציולוגי של אותן נשים המתאבדות בחברה יכול להוות גורם ליציאה לפיגוע . בחברה המוסלמית הפטריארכאלית קיים חוסר שוויון בין אישה לגבר. תפקידה של אישה זה להוליד ילדים ולשרת את משפחתה. גם אם אישה תצטרף למאבק, כי תראה בזה שחרור חברתי, אך בדר זו היא מנוצלת בצורה צינית על ידי פעילי הטרור . כך דיכוי חברתי יהיה המניע האמיתי שיגרום לאישה להתאבד בספו של דבר. (ברקו, 2010, ע' 29).

במחקר זה לא ניתן להתעלם מהמעמד של אישה בחברה המוסלמית. התנהגות הלא מכובדת של כל אישה במשפחה תטיל צל על כבוד כל המשפחה. לבוש לא צנוע, כמו מכנס ג'ינס, או חוסר של כיסוי ראש יכול "לעלות" לאישה בסגר בביתה או הכאה . לעיתים, אף שמועה על ההתנהגות המינית הלא ראויה של האישה "יעלה" לה בחיים. (חסן, 1999, עמ' 269-271) . בתקשורת לא פעם מופיעים סיפורים של הנשים הפלסטינאיות שאולצו לצאת לפיגועי ההתאבדות. אחד מן הסיפורים עלה בראיון שקיימה ד"ר ברקו עם אסירה שפיקה (שם בדוי) שיושבת היום בכלא הישראלי . בחורה סיפרה, כי פעילי טרור השתמשו בה והתעללו בה מינית (אונס) ובנוסף, לקחו ממנה את כל כספה . כל זה נעשה בטענה, שהיא גם כך תהיה שאהידה ותקבל על הכול מחילה. (ברקו, 2004, ע' 148) . גם בסרט דוקומנטארי על האסירות הביטחוניות הפלסטיניות, ששמו "שאהידה" עלתה טענה, שהמניעים האמיתיים של הנשים שמעורבות בטרור הם אינם לאומיים.

ישנה **חשיבות רבה למחקר** זה. מחקר בא לבחון את פיגועי ההתאבדות של הנשים הפלסטינאיות באינתיפאדה השנייה, לנתח את האירועים שהתרחשו ולהסיק מסקנות על המניעים האמיתיים של אותן הנשים. מקובל לחשוב, עקב ההשפעה התקשורתית, שמניעים הם לאומניים והפתרון הוא סיום הסכסוך הישראלי – ערבי, אך לאור עבודת מחקר זו ניתן לראות שההנחה זו איננה נכונה בהכרח . ככל שהנושא הזה יקבל חשיפה רחבה יותר, אז, קיימת אפשרות, שלפחות הלגיטימציה, שניתנת על ידי חברה הפלסטינית לביצוע פיגועי ההתאבדות תתמוסס .

שאלת המחקר היא מהם המניעים האמיתיים של הנשים הפלסטינאיות שהתאבדו באינתיפאדה השנייה?

במחקר זה קיימות מספר **מטרות** :

- א. להציג גישות עיקריות שחוקרות את המניעים של המחבלים המתאבדים והמחבלות המתאבדות ולנתח את הפיגועים, שבוצעו על ידי הנשים באינתיפאדה השנייה בעזרת הגישות התיאורטיות האלה.
- ב. לתאר את פיגועי ההתאבדות, שבוצעו על ידי הנשים באינתיפאדה השנייה ולהציג את סיפורן האישי של אותן נשים.
- ג. לתאר את המציאות בה חיות הנשים הפלסטינאיות, קרי, מעמד האישה בחברה הפלסטינית. להבין את ההשלכות של המעשים של הנשים.
- ד. לעמוד על המאפיינים של הנשים המתאבדות באינתיפאדה השנייה.
- ה. לעשות אבחנת המניעים האמיתיים, שדחפו את הנשים הפלסטיניות הללו להתאבד.

השערת המחקר : המניעים האמיתיים של הנשים הפלסטינאיות המתאבדות באינתיפאדה השנייה הם נקמה על רקע אישי או רצון/ כפייה לפתור בעיות אישיות של אותן נשים . השערת המחקר הזאת נובעת שניתוח של הסרט הדוקומנטארי "שאהידה " , בו אחת האסירות מעלה טענה, שאין אף אסירה ביטחונית בכלא, שמניע למעורבותה בטרור הוא לאומי –דתי .

2. רקע היסטורי

במאי 1921 לראשונה הנשים הפלסטיניות לקחו חלק בהתנגשויות עקובות מדם בין יהודים וערבים ביפו. אז הנשים עוד לא הצטרפו פיזית למאבק צבאי, אלא ארגנו אספות והתעמתו ישירות עם השלטונות הבריטים. (צורף, 2004, ע' 109).

בשנת 1969 אישה פלסטינאית, לילה ח'אלד, הייתה מעורבת בניסיון חטיפת המטוס הישראלי. כך גם, עליאן עטאף, הייתה מעורבת בניסיון לבצע פיגוע התאבדות, באמצעות מכונת תופת בירושלים. אך היא נתפסה ונכלאה בכלא הישראלי למשך כ-10 שנים. (מעורבות נשים פלסטיניות בטרור, 2007).

דלאל מוגרבי, אישה פלסטינית נוספת, שלקחה חלק פעיל בחטיפת האוטובוס בכביש החוף בשנת 1978. בפיגוע הזה נרצחו 35 אזרחים ישראלים. (ברקו, 2010, ע' 154).

באינתפאדה הראשונה גם על הכתפיים של הנשים הפלסטיניות הוטלו תפקידים לאומניים. הן שימשו כאמהות הלוחמים, מסייעות, מלוות, כמגנות (מגן אנושי), אך עדיין לא כמחבלות המתאבדות. מכיוון שכל הפלגים האיסלאמים אסרו על נשים להשתתף במבצעים צבאיים. ההוכחה לכך שעד 1996 לא היו נשים מהפלגים הללה בכלא ישראלי כלל, אלא רק מהפלגים הלא-דתיים. (ברקו, 2004, ע' 196).

מאז שנת 2000 מעורבותן של הנשים הפלסטינאיות במעגל טרור התרחבה. בתקופה הזו היו כ-100 פיגועי טרור בהם היו מעורבות נשים בכל מיני תפקידים. סך הכול היו 10 נשים שהוציאו אל הפועל פיגועי ההתאבדות באינתפאדת אל – אקצה. בפיגועים הללו נהרגו 37 אזרחים ישראלים ועוד 303 אזרחים נפצעו. (מעורבות נשים פלסטיניות בטרור, 2007).

פיגועי ההתאבדות, שנעשו על ידי הנשים הפלסטינאיות באינתפאדה השנייה הם התופעה החדשה של המאבק. הפיגוע התאבדות הראשון נעשה על ידי ופאא אדריס ב-27 בינואר 2002. (ברקו, 2010, ע' 19).

ארגוני הטרור מנצלים את היתרונות שימוש בנשים. נשים לא מעוררות חשד וחיפוש על גופן הוא בעייתי, לכן הן יכולות לגרום לפיגוע רצחני יותר מצד אחד ומצד שני, זה מושך המון תשומת לב תקשורתית עולמית. רוב החוקרים העוסקים בתחום טרור המתאבדים הודיעו באותה תקופה שפרופיל המחבל המתאבד נשבר עם הצטרפותן של הנשים ולא ניתן לנבא מי יהיה המתאבד הבא שיתפוצץ או מתאבדת הבאה שתתפוצץ. (פדהצור, 2004, עמ' 109-106).

חשוב לציין שפיגוע התאבדות הראשון, שנעשה על ידי ארגון דתי – חמאס היה על ידי רים ראשי, אם לשני ילדים קטנים ב-2004. רק בעקבותיו התקבל אישור דתי רשמי על ידי שיחי' יאסין. מניעיי הפיגוע לא ברורים, אך מכל המקורות עלה כי רים נתפסה כבוגדת בבעלה עם פעיל חמאס אחר, כך המעשה ההתאבדות והמוות הלאומי היה ברירת המחדל הטובה, מאשר רצח על כבוד המשפחה. (צורף, 2004, ע' 135).

המקרה הזה שופך אור על מקומן של הנשים בחברה הפלסטינית בכלל ובארגוני הטרור בפרט. פיגוע ההתאבדות האחרון, שנעשה על ידי אישה באינתפאדה השנייה היה בשנת 2006 (נכון להיום, 10.10.2010) וגם הוא היה יוצא דופן, מכיוון שנעשה על ידי אישה מבוגרת.

ישנן דעות שהשתתפותן של הנשים במעגל הטרור זה סימן לשחרורן וניסיון להשוות את מעמדן למעמד הגברים בחברה הפלסטינית המוסלמית, כפי שמוגדר על ידי ידלין רבקה, הפמיניזם האסלאמי, ששונה מהפמיניזם המערבי, כי לא נלחם למען ביטול ההבדלים בין המגדרים, אלא מבקש רק שוויון אנושי בסיסי. (ידלין, 2004, ע' 70).

3. רקע תיאורטי

רוב המחקרים, שנעשו בנושא של הטרור המתאבדים עוסקים בשאלת המניעים של המתאבדים. זו שאלה לא קלה מה גורם לאנשים לפוצץ את עצמם ולקחת איתם את החיים של האנשים האחרים? (נרקיס, 2003, ע' 287). מה הם המניעים האמיתיים שגורמים לאמא לעזוב את ילדיה ולסבתא את נכדיה לטובת ביצוע של פיגוע ההתאבדות? משפטו של סופר רוסי דוסטויבסקי הוא המתאים ביותר כאן: " קל לגנות פעולות אלה, אך קשה יותר להבינן ". (קמחי ואבן, 2004, ע' 7).

רקע תיאורטי במחקר זה יתבסס על המחקר, שהוצג על ידי שאול קמחי ושמואל אבן "מי הם מתאבדי הטרור הפלסטיני" כמחקר שנעשה במרכז יפה למחקרים אסטרטגיים. מתוך המחקר בחרתי מספר גישות שמציגים החוקרים והתמקדתי בגישות המתאימות ביותר לחקר של הנשים המתאבדות בלבד. בנוסף, אתבסס על מחקר של ד"ר ענת ברקו, שנערך על ידה והוצג בשני ספריה "בדרך לגן עדן" ו"אישה פצצה".

3.1 הגישה הדתית המוסלמית לפיגועי ההתאבדות הנשית

בדתות המונותאיסטיות יש איסור דתי להתאבד. מצד אחד, גם באסלאם יש איסור כזה, אך מצד שני, קיימת מצוות הגייהאד ההגנתי, שמוטלת על כל מוסלמי ומוסלמית, כשהאויב פולש להאדמה האסלאמית. (ברקו, 2010, ע' 133). חוקר קולברג (1998) בספרו " מות קדושים והקרבה עצמית באיסלאם הקלאסי" הציג את ההתפתחויות שהיו באיסלאם והסביר מהי הקרבה העצמית - " איסתשהאד " ומה המתאבד בשרות אללה יקבל כתגמול לפעולתו. (במחקר "הבסיס האידיאולוגי לתופעת המחבלים המתאבדים" – בעשרים השנים האחרונות, 2003). תגמול, שמובטח למתאבד הוא חיי הנצח בגן עדן, שבעים ושתיים בתולות וגם הבטחת מקום בגן עדן גן עבור בני משפחתו. (קמחי ואבן, 2004, ע' 25). אבל מהן ההטבות לנשים המתאבדות, שמובטחות להן על פי האסלאם? קודם כל, מחילה על כל החטאים, אפשרות לדלג על ייסורי הקבר, הפיכה לאישה לא אנושית (זאת אומרת, ללא מחזור חודשי, בתולים שיתחדשו כל פעם לאחר קיום יחסי מין, לא יהיו הריונות וכו') ובחירת הבעל על פי רצונה של אישה.

(ברקו, 2010, 110-118). קיימים פירושים נוספים להטבות שתקבל אישה, שתתאבד כ"שאהידה". בהתייחס לאמונות האלה, ניתן להבין שהמניע הדתי הוא, לכאורה, מאוד חשוב ומבטיח. דת מבטיחה לאישה מצד אחד, "להתנקות" מחטא, שעשתה (היא או קרוב משפחה) ומצד שני, היא לא תצטרך לבצע את התפקיד הנשי המוגדר לה על פי הדת בעולם הזה (זאת אומרת, ללדת ילדים ולטפל בבעלה). (ברקו וארוז, 2006, עמ' 9-6).

חשוב לציין, שמתוך המחקרים וראיונות שעשתה ד"ר ענת ברקו עם האסירים והאסירות הביטחוניים עולה, כי הם לא רק מאמינים ומאמינות בגן העדן, אלא באותה מידה מאמינים בגיהנום. זה אומר שכל מי, שחטא בעולם הזה יגיע לגיהנום, אך לא לפני "חיבוטי הקבר" (תהליך כשהקבר מוחץ אדם לאחר קבורתו). תיאורי הגיהנום וחיבוטי הקבר מלווים ילדים מוסלמים מאז שהם קטנים וחשש מהם נטמע בתודעתם.

(ברקו, 2010, עמ' 107-109; עמ' 114-115).

בראיון האישי שייח' אחמד יאסין, שהיה מנהיגו של חמאס (עד לחיסולו) הסביר שלפני הכול השאהיד, כמו גם השאהידה אינם מתים, אלא חיים אצל אלוקים. לאדם מוסלמי מאמין טוב יותר בג'אנה (גן עדן) מאשר בעולם הזה. (ברקו, 2004, עמ' 75-76). השייח' יאסין בעצמו הוציא פאתווה (פסק הלכה), שבה הוא מאשר ביצוע של פיגוע ההתאבדות על פי האיסלאם לנשים המוסלמיות, רק לאחר פיגוע של מחבלת מטעם החמאס, רים עואד ראשי. (Alvanou, 2007, ע' 22).

בעיות רגישות שאיתן מתמודדים אנשי דת בהוצאת פאתווה כזאת הן איסורים דתיים שיש על הנשים המוסלמיות כמו, מפגשים עם הגברים לצורך האימונים הצבאיים, יציאה מהבית של אישה ללא אישור בני משפחה, לבוש מערבי או/ו פרובוקטיבי בדרך לפיגוע, מגע עם גברים שמצמידים מטען לגוף האישה ובחשיפה של חלקי הגוף האינטימיים לאחר הפיצוץ. כדוגמא, אבו – הילאל, פעיל לשעבר ב"ג'יהאד האסלאמי", בעל תואר ראשון מאוניברסיטה המוסלמית בקהיר מסר שישנו איסור לשלוח את הנשים מוסלמיות למאבק או למלחמה, מכיוון ששאהידה צריכה מראה מערבי, חשוף, צריכה להתאפר, להסתובב עם גברים לצורך הכנת הפיגוע. אחרי שתפוצץ היא תתפשט ואיבריה האינטימיים ביותר יתגלו לעין. (ברקו, 2004, עמ' 205 – 206).

קיימים חילוקי דעות בין אנשי הדת המוסלמים בשאלת הנשים המתאבדות. שייח' נג'אר בקראת, שנחשב למלומד הבקי באיסלאם אמר שלטענתו, יש להוציא פאתווה נגד פיגועי ההתאבדות. כי יש צורך להשמיע את קולו האמיתי המתון של האיסלאם.

(ברקו, 2004, עמ' 194-196).

מאז תחילת האינתיפאדה השנייה מנהיגי הדת השמיעו קולות שונים בנושא והוציאו פסיקות שונות. מצד אחר, ניתן לראות שהמניע הדתי הוא, לכאורה, מרכזי אצל כל מחבלת מתאבדת. מצד שני, מנהיגים דתיים ופוליטיים עושים שימוש ציני בדת ובפירושה. מטרה היא השגת יעדים פוליטיים בעזרת תמיכה דתית. כמובן, גם רחוב הפלסטיני מודה לחילוקי הדעות בין אנשי הדת בנושא פיגועי התאבדות של נשים, לכן בחברה הפלסטינית נהוג לחשוב שבמידה והאישה ביצעה פיגוע התאבדות (או פיגוע אחר), אז המניע הוא "מחיקת חטא" ולא מצווה דתית. (ברקו, 2010, עמ' 175-171).

3.2 הגישה הפסיכולוגית לתופעת ההתאבדות הנשית

הסברים הסיכולוגיים לתופעת ההתאבדות קשורים למצב הנפשי המיוחד, החולני, המעורער של אותו הבן האדם המחליט להתאבד. ניתנים גם הסברים פסיכולוגיים, שדוחפים אנשים בכלל ונשים בפרט, להיכנס למעגל הטרור וללכת להתאבד. חוקרים רבים הסכימו שלא קיים פרופיל פסיכולוגי אחיד לכל המתאבדות או המתאבדים. במחקר של קמחי ואבן, לאחר סקירה של מחקרים נוספים, כמו של פרופ' אריאל מררי ופרופ' אהוד שפרינצק, הם מחלקים את ההסברים הפסיכולוגיים לשש תת-קבוצות: הפגיעה פסיכולוגית, הכבוד, הסטייה, התהליכים הקבוצתיים, פסיכו-אבולוציה וחפיפוש הריגושים. במחקרי בחרתי להתייחס רק לארבעה הסברים מתוך שישה שהציגו קמחי ואבן: לפגיעה פסיכולוגית, סטייה נפשית, תהליכים קבוצתיים ולחיפוש ריגושים.

תת קבוצה ראשונה היא **פגיעה פסיכולוגית**, כגון **טראומה**, **ייאוש או נקמה**. ההסבר הוא הפגיעה הפסיכולוגית כלשהי, שאישה עברה וגרמה לטראומה. זה יכול להיות **השפלה או הרג של קרוב**, שגרם לרגשות הנקמה או הרגשת הייאוש בחיים האישיים של האישה שיכולה להתמזג עם **ייאוש הלאומי**, שקיים בחברה הפלסטינית והמצב החמור באזור המגורים של הנשים. לפי החוקרים, כמו דיקאיי (2002) ומילר (1996) הרבה מהילדים שהתאבדו באינתיפאדה השנייה היו ילדים באינתיפאדה הראשונה, לכן הם חוו הרבה יותר טראומות ברמה האישית. (קמחי ואבן, 2004, עמ' 19-20).

הסבר הנוסף, הוא **הסטייה נפשית** של האדם, כאשר במחקר הזה נתייחס לסטייה הנפשית שיכולה להיות לאישה. חוקר מירביש (2001) טען שהנטייה להתאבדות כמחבל או מחבלת נובעת **מאישיות סמכותית** של האדם. רצון להשליט את הסמכות, קרי, להחליט מי יחיה ומי ימות. ישנו גם הסבר נוסף והוא דיכאון ברמה האישית וברמה החברתית, שגורם לרצון להתאבד. (קמחי ואבן, 2004, ע' 21).

התהליכים הקבוצתיים מוצגים כהסבר נוסף לטרור המתאבדים. כשהפרט מאבד את עצמאותו האישית לטובת הקבוצה. זהו הסבר מאוד רלוונטי, מכיוון שמדובר בחברה קולקטיביסטית ופטריארכאלית. בחברה הזו לאדם אין חיים פרטיים או אינטרסים פרטיים ובטח לא לאישה. ניתן לראות, איך תהליך קבוצתי מנוצל על ידי פעילי הטרור, שמגייסים בצורה צינית נשים לטרור ההתאבדות. הסבר נוסף, לתהליך הקבוצתי מציע חוקר בשם וולקן (2002), לטענתו, מתרחשת איבוד של זהות האישית לטובת הזהות הקבוצתית בעזרת **השפלה והקורבנות**. כשישנה אישה שמעוררת נפשית מבעיות אישיות והיא מגיעה לסביבה (פעילי טרור, שרוצים לגייס אותה לפיגוע התאבדות), שבה מתאמים את מצבה הנפשי להמצב הלאומי. (קמחי ואבן, 2004, עמ' 21-22).

הסבר אחרון שאתייחס אליו במחקרי במסגרת הגישה הפסיכולוגית הוא **חיפוש הריגושים**. זהו ההסבר שהציג פסיכיאטר ערבי, פרופ' מחמד אמיראללי (מצוטט אצל פרי, 2001), שהתייחס למתאבדים כאל האנשים הנורמאליים, שמחפשים אחרי רפתקאות ולכאורה, איש לא יחשוד בכוונתם לבצע פיגוע התאבדות. (קמחי ואבן, 2004, עמ' 22-23). ניתן להוסיף לזה, הגיל הצעיר של רוב המחבלות המתאבדות, שנמצאות בגיל ההתבגרות המאוחר. הנשים, שמחויבות לשבת בבית ואסור עליהם לצאת ללא אישור נחשפות באמצעות מדיה לחיים שונים לגמרי בעולם וברגע, שהן מוזמנות להצטרף לאימוני הטרור זה מתקבל כשבירת שיגרה על ידן. ההצטרפות למעגל הטרור יכול לנבוע מחיפוש הריגושים, שבירת טאבו חברתי (שליטה גברית בבית) ורצון להכיר גברים מחוץ לבית כפי שמקובל בעולם המערבי. ניתן לראות, שקיימים לא מעט הסברים פסיכולוגיים, שגורמים למצב המיוחד ולפעמים מעורר של נפש האישה, כשבעקבות המצב היא מחליטה (או שמכריחים אותה) לצאת לפיגוע ההתאבדות.

3.3 הגישה הסוציולוגית לטרור ההתאבדות הנשית

הגישה הסוציולוגית מציעה הסברים חברתיים, שגורמים לנשים הפלסטינאיות לצאת לפיגועי ההתאבדות. לאחר בחינה של מקורות ראשוניים ומשניים אתייחס כאן לתיאוריה של דירקס, אב הסוציולוגיה, כפי שמופיע באינציקלופדיה העברית. דירקס דוחה את ההסברים הפסיכולוגיים ומדבר על החשיבות המכרעת של הגורם חברתי. לטענתו, יש שלושה טיפוסים המתאבדים: הראשון, שמזדהה בצורה מלאה עם הכלל ומפגין מסירות מוחלטת אליו; השני, מתנתק מן הכלל; השלישי, מאבד את הערכים והנורמות חברתיות וכתוצאה מכך יציבות הנפשית מעורערת. זאת אומרת, החלטה של האישה להתאבד מושרשת ביחסה לחברה בה היא חייה ולערכיה של אותה חברה. אתייחס במחקרי לטיפוס הראשון והשלישי. (נרקיס, 2003, ע' 287).

גם חוקרים קמחי ואבן (2004) מציגים גישה סוציולוגית, שמדברת על ההסברים חברתיים המניעים אנשים ובפרט נשים, להתאבד. המניעים יכולים להיות, עוני, דיכוי חברתי, חוסר יכולת למוביליות חברתית, חוסר תקווה לשינוי חברתי ואחד החשובים הוא חוסר שוויון. אתייחס לתיאוריות אלה, על מנת לנתח בצורה הטובה ביותר את המניעים הסוציולוגיים, שהיו ויש לנשים בחברה הפלסטינית.

על פי תיאוריה של דירקס, ישנם מתאבדים, שמזדהים עם הכלל ומפגינים מסירות מוחלטת. אם נתייחס לאישה, שהושפעה מתעמולה הדתית – חברתית, שחיה בחברה קולקטיביסטית מחליטה ללכת לפיגוע, על מנת לבטא את המסירות שלה אל החברה בה היא חיה. הטיפוס הנוסף, על פי דירקס, הוא זה שמאבד את הערכים והנורמות חברתיות וכתוצאה מכך יציבותו הנפשית מעורערת. ניתן להתייחס כאן לאישה שמחליטה למרוד בחברה או במשפחתה באקט של פיגוע ההתאבדות או אישה שהפרה נורמות חברתיות ובדרך זו, כאילו, התנתקה "איבדה נורמות וערכים חברתיים". כתוצאה מהמעשה, לפעמים רק יציאה לאימונים עם גברים יכולה להוות גורם לחשש רב אצל האישה. אישה מוסלמית מודעת לסיבות, שבגללן נשים נרצחות על רקע פגיעה בכבוד המשפחה. (חסן, 1999, עמ' 276-277). אם הופעל איים על האישה בחשיפת המקרה בו היא הסתובבה עם הגברים, אז זה יכול לגרם למצוקה נפשית. בעצם, יש כאן דיכוי חברתי- מגדרי שזה התהליך הסוציולוגי, שחוות הנשים הפלסטיניות, מכיוון, שהנורמות חברתיות מנוצלות בצורה צינית על ידי פעילי טרור לגיוס נשים לביצוע פעולות שונות.

קיימות גישות נוספות במחקר של קמחי ואבן (2004), שלא אציג ולא אתייחס אליהם במחקרי, כמו גישות פוליטיות או לאומיות. אך גם מתוך הגישות שהצגתי ניתן להבין, שעצם קיומן של הגישות השונות וההסברים השונים מצביעים על כך, שלא קיים פרופיל אחיד של המחבלת המתאבדת ואין מניע, שהוא אחיד לכולן, אלא הכול מורכב הרבה יותר. בחלק מן המניעים לא ניתן להפריד באופן חד את הגישה הסוציולוגית מהגישה הפסיכולוגית ולהפך. המציאות בה חיות הנשים הפלסטיניות היא מורכבת ומכאן גם המניעים. קיימת אפשרות, שישנם מספר מניעים, שגרמו להתאבדות בקרב הנשים הפלסטיניות באינתיפאדה השנייה. לכל הנשים הפלסטיניות, שהתאבדו הייתה סביבה חברתית דומה ובנוסף, ניתן להתייחס לכך, שכולן היו נשים בחברה פלסטינית מוסלמית. כל הנשים היו תחת נורמות חברתיות אחידות ומעמדן היה מוגדר מאוד על פי האסלאם בחברה בה הן חיו.

בהמשך של המחקר אתייחס למציאות בה חיות הנשים המוסלמיות לפני תחילת ניתוח של המקרי הבוחן – עשרה מקרים של התאבדות של הנשים הפלסטיניות באינתיפאדה השנייה. אנתח ואנסה להבחין בין המניעים האמיתיים של אותן נשים שהתאבדו לבין המניעים שהוצגו על ידי פעילי הטרור.

השערת המחקר: המניעים האמיתיים של הנשים הפלסטיניות המתאבדות באינתיפאדה השנייה הם נקמה על רקע אישי או רצון, כפייה לפתור בעיות אישיות של אותן נשים.

השערת המחקר זו נובעת מניתוח של הסרט הדוקומנטארי "שאהידה" שהוקרן בשנת 2008 ונעשה על ידי במאית נטלי אסולין. סרט הציג אסירות ביטחוניות, שיושבות בכלא "השרון" בישראל. בסרט נעשו ראיונות אישיים עם חלק מהאסירות וחלקן העלו סיבות אישיות ביחד עם הסיבות הלאומיות. חלקן דיברו על המניע הדתי ולאומי כמרכזי. מהמחקרים של ד"ר ענת ברקו, שנעשו באותו הכלא ועם אותן הנשים ניתן לזהות מיד את הדוברת האסירות, שמפקחת על האסירות ועל מה שהן אומרות. ישנן אסירות, שמבקשות להגיד את האמת ולא מקבלות אישור לכך מהדוברת הכלא. סרט מאשר גם לחבר בין דמויות במחקרים של ד"ר ברקו וגם לראות מקרוב את אותן הנשים, שעזרו למחבלים ולמחבלות להתפוצץ או שלא הצליחו לעשות זאת בעצמן.

4. שיטת המחקר

שיטת המחקר בה אנקוט במחקר זה היא ניתוח תוכן איכותי, תוך התמקדות באבחנת המניעים האמיתיים, שגרמו לנשים הפלסטינאיות להתאבד באינתיפאדה השנייה. במהלך העבודה אאסוף, אמיין ואנתח את המקורות הראשוניים ומשניים. ברקע התיאורטי אציג תיאורים של החוקרים והיבטים בהם החלטתי להתמקד לצורך כתיבת העבודה הזאת. אתייחס ברקע התיאורטי גם לפאתווה (פסקי ההלכה המוסלמים) שהוציאו מנהיגי הדת המוסלמיים, התבטאויות של אנשי הדת המוסלמיים, שהם המקורות הראשוניים. אאסוף מאמרים בנושאים החברתיים הסוציולוגיים של המבנה החברתי הפלסטיני ומאמרים בנושא היחס לנשים באסלאם בכלל. בתחילת הגוף העבודה אציג את המציאות של הנשים הפלסטינאיות, את ההשלכות של המעשיים שלהן, וזה יעזור לי לעשות אבחנה של המניעים האמיתיים. בהמשך העבודה אציג מקרים של פיגועי ההתאבדות של הנשים באינתיפאדה השנייה, ואנתח את המקרים בעזרת הרקע התיאורטי ואאתר את המניעים האמיתיים של אותן הנשים. המקורות בהם השתמשתי הם עיתונות, תקשורת (סרט דוקומנטרי), סקירות של שב"כ, ראיונות אישיים עם הנשים, שנתפסו לפני ביצוע הפיגוע וכדומה. אעשה שימוש בשני ספרים מרכזיים, שמבוססים במלואם על הראיונות האישיים עם האסירות ביטחוניות ומשלחי המתאבדים. הספרים הם של דר' ענת ברקו: "בדרך לגן עדן" (2004) ו"אישה פצצה" (2010). אנתח ואמיין התבטאויות של קרובי המשפחה, מכרים, משלחי המתאבדות, אנשי הדת, עיתונאים ומשכילים ערביים.

בעבודת מחקר זאת קיימות מגבלות. לא ניתן לראיין את הנשים הפלסטינאיות, שכבר התאבדו לכן תמיד יהיה ניתן להטיל ספק באבחנה של המניעים שאעשה במהלך המחקר. ישנו פער בין ההתבטאויות של האסירות ומשלחי המתאבדות כפי, שמוצגים בספרים של ד"ר ברקו לבין הצגתם בתקשורת (גם בסרט וגם בעיתונות). יש ספק באמיתות הראיונות עם האסירות, כי לא ניתן לדעת בוודאות האם הן דוברות אמת והאם הן באמת שיתפו פעולה עם החוקרת. אתייחס במהלך המחקר אל הראיונות, שמתוארים בספרים של ברקו כאל כנים ואמיתיים מכיוון שהיא עבדה על יצירת קשר עם האסירות ומשלחים לאורך תקופה ארוכה, היא נוכחה אישית בראיונות הללו והשתמשה בספריה בשמות בדואיים ככל האפשר על מנת לאפשר למרואיינים ולמרואינות להיפתח ולא לחשוש מפעולות נקמה מצד ארגוני הטרור או קרובי משפחתם. עדיין חלק מהחומר לא יהיה ניתן לאימות מלא לכן אהיה זהירה בפירוש וניתוח המידע.

5. גוף העבודה

לאחר איסוף של המקורות עולה, שלכל אישה, שהתאבדה באינתיפאדה השנייה הייתה דרך ייחודית, שהביאה אותה להצטרפות למעגל הטרור ובסופו של דבר לביצוע של פיגוע התאבדות. לפני הניתוח של המקרי הבוחן חשוב לבין את המעמד האישה המוסלמית בחברה בכלל ואת המציאות בחברה הפלסטינית בפרט. מאפיין המשותף לכל הנשים המתאבדות, שהן חיו בחברה פלסטינית, ערבית ומוסלמית וכל הנורמות והערכים בחברה זו חלו עליהן.

5.1 מעמד הנשים בחברה הפלסטינית ורצח על כבוד המשפחה

החבה הערבית המוסלמית היא בעלת מאפיינים קולקטיביים, היררכיים, פטריארכאליים ושבטיים. בחברה זו ישנה חשיבות רבה של טובת הכלל ולא טובת היחיד. ביטחוננו ושלמותו של היחיד מובטחת על ידי השתייכות לקבוצה, זאת אומרת, למשפחה המורחבת (חמולה). מעמד האדם נקבע על ידי השתייכותו לחמולה (חזקה או חלשה), ולקבוצת הגיל והמין. (ברקו וארז, 2006, ע' 6).

האישה הצעירה נמצאת בתחתית הסולם הזה, כאשר היא מחויבת לציית לגברים במשפחה, קודם כל, וגם לנשים המבוגרות ממנה. אי ציות מחייב ענישה, מכיוון שמפר את הקוד החברתי. נשים תמיד נמצאות תחת הפיקוח החזק של הגברים במשפחה, על מנת, שהתנהגותן לא תפגע בכבוד המשפחה. ההגדרה הבוטה של המושג **כבוד המשפחה** מנוסחת על ידי אלסעדאוי (1982), ומוצגת על ידי חסן, כתפיסה שמגולמת בטיפוח הפאסיביות הכללית של האישה, כשכבוד של כל הקבוצה הפטריארכאלית קשור בהתנהגותה של האישה וב"חלק התחתון של גופה". ניתן לראות את האבסורד, שבו האישה הנחותה והפאסיבית מחזיקה בערך ציבורי של כל קרוביה הגברים. היא לא יכולה להוסיף לכבוד המשפחה, אלא רק לאבד אותו. (חסן, 1999, עמ' 275-276).

כבוד הנשים נקבע על ידי התנהגות המינית שלהן, בצניעותן, בציותן, באי יציאתן מהבית ללא אישור וכדומה. להבנה מלאה יותר ניתן להוסיף דברי הקוראן שאומרים, שנשים "בעלות יכולת שכלית ודתית פחותה" וחובת הציות לבעליהן מוטלת עליהן.

אך גברים בחברה הפטריארכאלית מסורתית מפעילים דיכוי רב יותר, שחורג בהרבה מציווי הדת.
(ידלין, 2004, ע' 63).

לחברה מערבים קשה להבין את המציאות של נשים המוסלמיות, שמוצגת ומתוארת על פי חוקרים רבים, כמו אל עארף (1933), אאן פרעון (1941), אל סעדאוי (1977) ואחרים, כשהפגיעה בכבוד המשפחה מחייב רצח של האישה, כי רק דמה יחזיר את הכבוד למשפחה.
(חסן, 1999, ע' 271).

חשוב לתאר גם את מעמדה המיוחד, שיש לאמא בחברה הערבית. מעמדה לא נחות, כמו שמקובל לחשוב, אלא ההתייחסות אליה מורכבת יותר. כשמדברים על אמא, אז מתכוונים לאישה, שמימשה את עצמה ואת ייעודה וילדה ילדים. יש המון כבוד והערכה כלפיה. זאת אומרת אישה, שלא הרתה נחשבת לפגומה, כי לא מסוגלת לבצע את תפקידה בחברה הפטריארכאלית.
(ברקו, 2004, ע' 173).

בעצם, מעמדה של האישה בחברה הפלסטינית הוא חשוב ולא חשוב בו זמנית. אישה, שמימשה את עצמה כאם עולה בסולם החשיבות שלה בחברה, אך אין מה להשוות את מעמדה מול כל גבר אחר במשפחה. מאמינים מוסלמים בכל העולם הערבי מאמינים, שנתנית זכויות לאישה (כפי שמקובל במערב) זו פגיעה בתא המשפחתי, שהוא "המבצר של התרבות האסלאמית".
(ליטבק, 2004, ע' 41).

בעידן של המודרניזציה והגלובליזציה הנשים הפלסטינאיות (כמו כל הנשים הערביות המוסלמיות) חשופות לקדמה, ערכים ליברליים, מהפכה המינית, הפמיניזם וזכויות שקיבלו נשים במערב. המציאות מעמידה הרבה אתגרים וגירוים לנשים הפלסטינאיות והרבה פעמים הן מוצאות דרך למרוד במשפחה ובחברה (גם אם זה רק להתכתב עם גבר באמצעות האינטרנט). גברים במשפחות הערביות מתקשים למנוע את החשיפה ולפקח בצורה מוחלטת על הנשים שלהם ולעיתים מרגישים חסרי אונים. חיפוש אחרי ריגושים וסקרנות, כניסה לאינטרנט, שימוש בטלפונים ניידים מביא את הנשים למצב שבו הן מורדות בנורמות חברתיות או אפילו מפתחות קשרים רומנטיים עם הגברים ולעיתים זו הדרך שאין ממנה חזרה. (ברקו, 2004, ע' 98).

5.2 מאפיינים של הנשים הפלסטינאיות שהתאבדו באינתיפאדה השנייה

עד שנת 2002 כל החוקרים שעסקו בנושא של טרור המתאבדים הפלסטינים יכלו להצביע על מאפיין אחד משותף – מין המחבל. מחבלת, ופאא' אידריס, הייתה האישה הראשונה, שפוצצה את עצמה בשם המאבק. (Alvanou, ע' 14, 2006). מאז הפיגוע הזה לא נשאר עוד מאפיין ייחודי נוסף. לא ניתן יותר לתאר פרופיל של המתאבד הפלסטיני ולא ניתן לנבא מי יבחר להיות המתאבד הבא או המתאבדת הבאה. (פדהצור, 2004, ע' 107).

על פי הדיווח של השב"כ והמקורות הנוספים נשים, שהתאבדו באינתיפאדה השנייה היו ברובן רווקות. (מעורבות נשים פלסטיניות בטרור, 2007). רק אחת מהן הייתה נשואה ואם לילדים קטנים (ברקו, 2010, ע' 193). שתיים מן המתאבדות היו גרושות (צורף, 2004, עמ' 134-135) ואחת – האחרונה הייתה אלמנה וסבתא. (יששכרוף, 23.11.2006).

ארבע מן הנשים, שהתאבדו היו לאחר סיום האוניברסיטה או במהלך הלימודים במוסדות להשכלה גבוהה. (מעורבות נשים פלסטיניות בטרור, 2007). שתי נשים היו תלמידות תיכון (צורף, 2004, עמ' 132-136) ולא נמצא מידע בנוגע להשכלתן של ארבע נשים נוספות. גיל של הנשים הללו נע משמונה- עשרה עד לשישים (אך ישנם נתונים שונים בנוגע לגיל של המחבלת האחרונה).

מרב הספורים של המתאבדות הפלסטינאיות ומסיפוריהן של האסירות הביטחוניות עולה, כי הן באות ממשפחות בהן יש אב חלש. לדוגמא, אב, שחולה מחלה קשה או לא שייך לחמולה חזקה או נשואי פעם שנייה ולא גר עם משפחת המחבלת המתאבדת. העדר של הגבר החזק במשפחה יכול להסביר עצם היכולת של ארגון טרור לגייס אישה כמחבלת, כיוון שהאישה הנתונה תחת הפיקוח החזק מאוד של הגברים במשפחה רגילה. כך משלחי המתאבדות היו, אף, מחתימים אותן על המסמך שבו נאמר, שהן הולכות להתאבד מרצונן החופשי וזה על מנת למנוע פתיחה של חשבון הדמים. (ברקו, 2004, ע' 38).

היו מחבלות, שזיהו אצלו כוונות אובדניות קודמות, אך רובן היו ללא הפרעות נפשיות שיכלו לגרום להן לא להבדיל בין המציאות לדמיון. (ברקו, 2004, ע' 27).

על פי הנתונים האלה לא ניתן להצביע על הפרופיל האחיד של המחבלת המתאבדת. גם לא ניתן להצביע חד משמעית על המגמה המסוימת בחברה פלסטינית לאחר ניתוח של המאפיינים הללו למעט העדר של אב משפחה חזק. אך גם התופעה הזו לא ניתנת להוכחה מלאה עקב חוסר מקורות.

5.3 פיגועי ההתאבדות שהתרחשו באינתיפאדה השנייה ומניעים של הנשים

שביצעו אותם

הפיגוע הראשון, שבוצע על ידי האישה הפלסטינאית באינתיפאדה השנייה היה בתאריך 27.01.02, שמה של מחבלת ופאא' אידריס. היא הייתה בת 31, בעלת השכלה גבוהה, גרושה ועקרה. (מעורבות נשים פלסטיניות בטרור, 2007). היא התחתנה בגיל 16 עם בן דודה ובמשך 9 שנים לא הצליחה להרות, ואז בעלה גירש אותה ונישא אישה שנייה שתוך זמן קצת הולידה לו ילד. אם להתייחס לגישה הפסיכולוגית ניתן לשער, שאי יכולתה לממש את עצמה כאישה וכאמא גרם לה לצעד של איוש – ההתאבדות. (ברקו, 2004, עמ' 143-144). בגירושה ניתן לראות גם את ההשפלה שחותה.

ניתן להסביר את המעשה גם בעזרת **הגישה הסוציולוגית**, מכיוון שופאא', כאישה שחייה בחברה המוסלמית הרגישה לא מקובלת. היא הייתה יתומה מאב ובת מהמעמד הנמוך. היא השיגה השכלה גבוהה, למרות הנישואים המוקדמים. סיפור מן הסוג הזה מעורר הערכה בחברה המערבית, אך לא בחברה המוסלמית. אישה הזאת עדיין גורשה ולא הייתה מקובלת בחברתה – "לא נורמטיבית מדי". היא גם הפכה לנטל כלכלי לבני משפחתה לאחר הגירושים. היא חזרה למשפחתה הענייה יותר ונשארה ללא תקווה לשינוי חברתי או שינוי אחר בחייה. הסיבה הזו הוצגה גם בתקשורת על ידי בת דודתה של ופאא', שטענה "שבעלה הרג אותה, כשזרק אותה". (צורף, 2004, ע' 132).

ההסבר והניתוח לא יהיו מלאים ללא אזכור על כך שופאא' עבדה באמבולנס הפלסטיני ונחשפה במשך תקופה ארוכה למראה של האנשים הפצועים והמתים מאש צה"ל. (ברקו, 2004, ע' 182). מצד אחד, על פי התיאוריה של דירקס, היא יכלה להזדהות יתר על המידה עם החברה הקולקטיביסטית בה היא חיה. אך מצד שני, הסבר זה הוא בעיני מכיוון שופאא' סבלה מאוד מהנורמות של החברה הפלסטינית.

הגישה הדתית רלוונטית כאן לצורך ניתוח המקרה, מכיוון שופאא' החלה בתהליך של חזרה בתשובה לאחר, שלגרוש שלה נולד בן ומי שזיהה את התהליך הזה אצלה וגייס אותה לפעולה היו הנשים מ"ג'יהאד האיסלאמי". (ברקו, 2004, ע' 144). כנראה, שאישה הזאת חיפשה נחמה בדת, עקב אי יכולתה להתנתק מהחברה, לכן ביצוע הפיגוע היה ניסיון בכל מחיר להתחבר לחברה. "אסתשהאדה" נותן הערכה וכבוד (וגם ההטבות שלאחר המוות) גם למחבלת וגם לבני המשפחה. הפיגוע ההתאבדות זה הדרך לפצות על החיים של ופאא' אידריס.

הפיגוע השני התרחש במחסום מכבים , בתאריך 27.02.02 , על ידי דארין אבו-ע'ישה . המחבלת הגיעה למחסום בליווי של שני גברים וברגע, שהתבקשה להציג תעודת זהות היא פוצצה את עצמה. היא הייתה בת 22 , באותה תקופה למדה באוניברסיטה וכבר הספיקה להתגרש. בעלה ואחיה לשעבר נהרג כמה חודשים לפניכן מאש צה"ל (צורף, 2004, ע' 134) . בהתחלה היא פנתה לאנשי חמאס בבקשה להתאבד. כנראה, אז המניע היה רק נקמה אבל בחמאס סירבו לבקשתה. (צורף, 2004, ע' 134) . הסיפור של האישה הזו מורכב מאוד והוא עלה בראיון אישי שעשתה ד"ר ברקו עם מי, ששלח אותה בסופו של דבר לפיגוע הזה. שמו הבדוי של המשלח, על פי הספר, נביל, והוא מפת"ח. היום הוא יושב בכלא הישראלי ושפוט לארבעה מאסרי העולם. בתחילת הראיון סיפר, שדארין זו שביקשה להתאבד מסיבות הדתיות הלאומיות בלבד. בנוסף, גם בן דוד שלה ביצע פיגוע התאבדות. אך מהסיפור עולה, שדארין רדפה אחרי המשלח, נפגשה איתו בערים פלסטינאיות שונות, ישבה בבתי קפה איתו ועם הגברים אחרים", קיימה שיחות ארוכות איתו, לכאורה, על נושא הלאומי בלבד, הסתובבה איתו בדירות מסתור בזמן, שהוא, דרך הגב, אדם נשואי. (ברקו, 2010, עמ' 181-185). היא הפרה את כל הכללים וטאבוים של החברה המוסלמית. יש כאן **הסבר פסיכולוגי** כי מצד אחד, אולי רצתה לנקום מוות אחיה וגרוש שלה. (לא ידוע סיבה לגירושה). גם רדיפה אחרי המשלח ודרישה לשלוח אותה לפיגוע ניתן להסבר כסטייה נפשית ורצון להשליט מרות על האחרים – "לעשות מעשה". אך יכול להיות, שמדובר בבחורה, שחיפשה ריגושים והתאהבה במשלח שלה. רצתה לרצות אותו ולא מצאה שום דרך אחרת לכך, כי המשלח היה יעד בלתי אפשרי עבורה כבעלה הפוטנציאלי (זו טענה של משלח עצמו). אישה הזאת אפילו בישלה ארוחה עבור נביל שעות ספורות טרם יציאתה לפיגוע. (ברקו, 2010, ע' 201) .

הגישה הסוציאולוגית עוזרת להבין את הקשר שבין העוני לבין האי - יכולת של המשלח לשאת אישה שנייה. במקרה הזה, לדארין לא הייתה תקווה להתחתן עם אהוב ליבה. בנוסף, במעשים שקדמו לפיגוע היא אבדה והפרה את הנורמות החברתיות.

הגישה הדתית יכולה להוות הסבר לרצון להימנע מגיהנום לאחר המוות, עקב ההתנהגות הלא מקובלת לאישה. אולי דארין רצתה בעזרת במוות הקדוש למחוק את "החטאה".

בתאריך 29.03.02, איאת אלאחרס, התפוצצה בכניסה לסופרמרקט שבשכונת היובל בירושלים. זהו היה **הפיגוע השלישי** שבוצע על ידי אישה פלסטינית באינתיפאדת אל – אקצה. היא הייתה בת 18, רווקה. אסירה ביטחונית בישראל סיפרה שביקרה בבית הוריה של איאת כי היה לה חשוב לבקר שם. לא היה ברור לה למה היא התאבדה אך זה היה מיותר, לטענתה של האסירה, עקב גילה הצעיר של המחבלת. (ברקו, 2004, ע' 150).

אך הועלתה טענה, שאיאת קיימה יחסי מין על פעילי פת"ח (מרצונה או שנאנסה – לא ברור) לכן פעולת התאבדות נועדה "לטהר את שמה". (צורף, 2004, ע' 134). **גישה דתית** מסבירה רצון ל"טיהור עצמי", לאחר החטא בעזרת "אסתשהאד".

לפי **גישה פסיכולוגית**, בחורה חיפשה ריגושים ורפתקאות וזה הביא אותה "להסתובב עם פעילי טרור". לאחר מכן, היא נוצלה מינית. מרגע זה היא נשארה לבד כי אין לה אפשרות לחפש עזרה אצל קרובי משפחה כי עתידה הוא "רצח ודאי" כדי לנקות שם המשפחה עצמה. (חסן, 1999, עמ' 276-277).

גישה סוציאולוגית תומכת בהסבר הפסיכולוגי כי ניצול מיני זהו דיכוי חברתי לכל דבר שקשור למבנה החברתי של החברה, כאשר לאחר האונס לאישה אין גורם שיכול לעזור לה. מניע נוסף שהועלה ע"י ברקו הוא שאביה של איאת היה חשוד על ידי פעילי טרור שהוא משתף פעולה עם ישראל. כך שפיגוע היה נועד גם על מנת לנקות שם של אביה. (ברקו, 2004, ע' 19, ע' 150). כאן מתחברת גישה **סוציולוגית** עם פסיכולוגית גם יחד כי בחורה חששה למשפחתה והושפלה וגם נוצלה מינית כי דיכוי חברתי כה בוטה אפשרי בחברה פלסטינית כשמשפחה היא חלשה. אב שחשוד כמשת"פ לא יכול לפתוח "חשבון דמים" אם היה מגלה שאנסו את בתו או שנשלחה לפיגוע עקב חשש לשלום כל המשפחה.

כל המניעים שהביאו לפיגוע השלישי נראים כניצול ציני של מעמדה של איאת, גם אם הגיע איאת בעצמה להסתובב עם הגברים ונאנסה או שנוצלה כי אביה היה חשוד כמשת"פ.

הפיגוע הרביעי בוצע על ידי, ענדליב טקאטקה, בת עשרים, בשוק מחנה יהודה בירושלים. פצצה הוטמעה לתוך תיק נשי בצבע שחור. בפיגוע נהרגו 6 בני אדם ו-60 נפצעו. פיגוע התרחש בתאריך 12.04.02. (מעורבות נשים פלסטיניות בטרור, 2007), (Alvanou, 2007, ע' 20).

בחורה זו הייתה סטודנטית . ענדליב נאנסה במהלך אימונים צבאיים עם פעילי פת"ח - תנזים ואף היו שמועות שנכנסה להריון . (צורף, 2004, ע' 134). מקרים של ניצול מיני לפני פיגוע התאבדות (לעיתים זו דרך לוודא שבחורה לא תתחרט ברגע האחרון) ידועים ומקובלים בארגון טרור חילוני, פת"ח – תנזים. בארגון חמאס שהוא ארגון דתי תופעה זו פחות מקובלת (ברקו, 2010, ע' 175) . מצד אחד, **גישה דתית**, כמו במקרה הקודם יכולה להסביר את הרצון של הבחורה "להתנקות" לאחר קיום יחסי מין לפני החתונה. מצד שני, אם מדובר באונס (לא ניתן להוכיח בוודאות) אז הגישה הדתית לא רלוונטית כלל אלא **גישה פסיכולוגית**. בחורה משכילה – סטודנטית חיפשה ריגושים והגיע לאימונים צבאיים עם גברים . ניתן לשער אפילו שהיה מניע לאומי שהביא אותה לאימונים אלה והיה לה רצון לקחת חלק מן מאבק בתחילת הדרך, אך האימונים אלה הסתיימו באונס או קיום יחסי מין וזה הוביל את ענדליב למצב של "אין מוצא" . בחורה הזאת חוותה פגיעה פסיכולוגית, השפלה וטראומה. במקרה זה, **גישה סוציולוגית** משמשת כמשלימה את ההסבר של המניעים האמיתיים של ענדליב לביצוע פיגוע התאבדות. בחורה זו הייתה הוכרחה להתאבד כי היא הייתה חלק מהחברה מוסלמית דתית איפה יש נורמות חברתיות ברורות בנושא.

פיגוע החמישי שבוצע על ידי מחבלת פלסטינית בהפרש של כשנה מהפיגוע הקודם, בתאריך 19.05.03, הבא דרעאמה, התפוצצה בקניון העמקים בעפולה. היא הייתה רווקה וסטודנטית לאנגלית באוניברסיטת אלקודס הפתוחה. בפיגוע נהרגו 3 אנשים ועוד 50 נפצעו. אביה של הבא תיאר את התעמקותה של בתו בלימודי דת בתקופה שקדמה לפיגוע. (ברקו, 2004, ע' 27). היא הייתה בחורה ראשונה שנשלחה לפיגוע התאבדות על ידי ג'יהאד האיסלאמי . (צורף, 2004, ע' 134) . לכאורה, **גישה דתית** יכולה להסביר התנהגות של בחורה שהחליטה לבצע פיגוע והייתה צריכה חיזוק דתי . התעמקות בדת מסבירה את הרצון לחזור על מצוות דתיות, כמו ג'יהאד ההגנתי, קריאה לשרת את אלה ולהגיע יישר לגן עדן. בנוסף, ידוע גם כן שאחיה נעצר ונפצע על ידי כוחות הביטחון הישראליים בעת מעצרו. (ברקו, 2004, עמ' 145-146). **גישה פסיכולוגית** מסבירה את הרצון לנקום את המעצר של אחיה. נקמה וייאוש אישי התמזג כאן עם ייאוש הלאומי ומכאן גם חזרה בתשובה. למרות, שאביה הוסיף וסיפר דבר נוסף, חזרתה בתשובה של הבא החלה לאחר שהיא נאנסה באכזריות רבה בגיל 14 על ידי דוד שלה. בראיון לטלוויזיה, גם, אם של הבא סיפרה שלאחר

האונס עולמה של בתה חרב עליה . (ברקו, 2004, ע' 146). ניתן לנתח את הטענות של ההורים של המחבלת המתאבדת בעזרת גישה פסיכולוגית אך הפעם להתייחס לטראומה קשה שעברה בחורה, להשפלה . **גישה סוציאלוגית** משלימה את ההסבר גם הפעם, מעמדה הנמוך של האישה ודיכוי חברתי שהתבטא כאן באונס על ידי קרוב משפחה הם המניעים האמיתיים לחזרה בתשובה. הבא רצתה "לטהר" את עצמה כי ראתה שחטא הוא שלה. במידה והייתה גדלה בחברה עם תהליכים חברתיים מערביים – חילוניים אז יכלה לצפות לשינוי חברתי ביחס אליה ולעזרה פסיכולוגית אמיתית.

נהאדי ג'ארדאת , רווקה ועורכת הדין, בת 29, ביצעה את **הפיגוע השישי** שהיה אחד הפיגועים הקשים שזיעזע את מדינת ישראל. בתאריך 04.10.03 היא התפוצצה במסעדת "מקסים" שבחיפה. בפיגוע נהרגו 21 בני אדם ועוד 48 נפצעו. מניע לפיגוע הייתה נקמה על מוות יקיריה מידי צהל. (ברקו, 2004, ע' 128). לאחר הפיגוע קיבלה כינוי "כלת חיפה". הורים של המתאבדת סיפרו שהיא רצתה לנקום את מוות אחיה וארוסה ביוני האחרון כך שמעשה שלה זו מתנה להורים . (ואקד, 05.10.2003, ידיעות אחרונות) .

גישה פסיכולוגית יכולה להסביר את הטראומה שחוותה נהאדי ועוררה בה רצון לנקמה. גם פעיל לשעבר בגיהאד האסלאמי, אבו-הילאל, התייחס לפיגוע זה, הוא סיפר שאחיה של נהאדי נהרג מול עיניה אך הכי חשוב שארוסה, כמו שאומרים, שכב איתה והיא כבר לא הייתה בתולה לכן מבחינת חברה הערבית הייתה "גמורה", כלשונו. (ברקו, 2004, ע' 207) . כך שמעמד האישה בחברה הערבית העמיד את הבחורה במצב שבו היא כבר לא יכלה להתחתן עם אף אחד אחר . מצב של חוסר תקווה לשינוי או לחיים טובים יותר בתוך החברה בה חיה נהאדי יכלו להביא אותה, על פי **גישה סוציאלוגית**, לביצוע של פיגוע התאבדות . היא הייתה בחורה משכילה ורווקה בגילה המתקדם, כשבניגוד לנורמות המקובלות גם הייתה עצמאית מבחינה כלכלית אך משפחתה והסביבה לא קיבלו את עצמאותה והמשיכו לפקח על התנהגותה כך שהתאבדות שידרגה את מעמדה של נהאדי בחברה, גם אם אחרי מותה. (צורף, 2004, ע' 135) .

קרובי משפחתה של המתאבדת הזכירו גם שנהאדי שיננה פסוקי קוראן בצוותא עם נשים מ"ג'יהאד האסלאמי" טרם ביצעה את הפיגוע. (ברקו, 2004, ע' 27). **גישה דתית** מתייחסת לרצון לחפש הסברים דתיים לחיזוק ההחלטה להתאבד כדי לא לעבור על איסור דתי אלא ההפך לעשות מצווה.

הפיגוע הראשון שאחריותו אליו נטל ארגון חמאס היה **הפיגוע הנשי השביעי** שבוצע על ידי רים עואד ראשי, בתאריך 14.01.04 במחסום ארז. היא הייתה בת 23, נשואה ואם לשני ילדים קטנים. (צורף, 2004, ע' 135). בעלה היה פעיל חמאס אך היו שמועות ברחוב הפלסטיני שהיא ניהלה קשר רומנטי עם פעיל חמאס אחר שנהג להגיע אליהם הביתה. כך רים קיבלה אישור וברכה מארגון מחאס לביצוע הפיגוע למרות שהייתה אם לשני ילדים על מנת שפיגוע ינקה את שמה הטוב ויחזיר כבוד לבעלה. (ברקו, 2004, ע' 145). **גישה סוציולוגית** מסבירה את המעמד של האישה ונותנת הסבר חברתי לפיגוע. גם הודעות בעיתונות ישראלית על כך שזו הייתה בחירה משותפת של רים ושל בעלה על מנת לשים קץ לבושה. (ברקו, 2004, ע' 174) מחזקות את הגישה. **גישה פסיכולוגית** יכולה להסביר נכונות דוקא של בעלה של רים לתת לאם של הילדים שלו להתאבד, כי היה מושפל בעיני החברה על ידי המעשה בגידה (או שרק על ידי השמועות). מתבקשת השאלה האם לנשים יש זכות לסרב?

אבו-הילאל, משכיל ערבי, מסר שעל פי הלכה המוסלמית גם אם אישה נשפטת לעונש מוות חייבים להמתין שתלד אם היא בהיריון ואז עד שתינוק יגיע לגיל שנתיים. אבל תינוק של המחבלת היה רק בן שנה וחצי. (ברקו, 2004, ע' 208). **גישה דתית** תסייע להבין "רצון למחוק את החטא" של אישה ולהגיע לגן עדן. אך קשה לתאר אם לשני ילדים קטנים שכולה מתמסרת לדת ומחליטה להתאבד "מוות קדושים" אלא זו בקשה של "מוות לאומי" כברירת מחדל, כשסמכות דתית, שייח' יאסין נותן לפיגוע הזה ברכת הדרך כדי להסתיר חרפה. גם שייח' קרדאווי הודיע שפיגוע היה "ג'יהאד הגנתי" בלבד. (ברקו, 2010, ע' 193).

הפיגוע השמיני בסדרת פיגועי הנשים בוצעה בתאריך 22.09.04 בטרמפיאדה בגבע הצרפתית שבירושלים על ידי זינב אבו-סאלם. היא הייתה בת 18, רווקה ובדיוק התקבלה לאוניברסיטה לאחר סיום התיכון. ביום הפיגוע היא הודיעה למשפחתה שהיא נוסעת לאוניברסיטה לסדר את הכול לפני תחילת הלימודים. (מעורבות נשים פלסטיניות בטרור, 2007). היא נשלחה מטעם של ארגון פת"ח. ידוע, שמשפחתה הופתעה וכעסה מאוד כשנדע להם על המעשה של הבת. (Alvanou, 2007, ע' 22).

לא היה מידע נוסף בנוגע לסיפור חיים של זינב באמצעי תקשורת. לכן לא ניתן לנתח את המקרה בעזרת אחת הגישות כי אין מידע זמין. ניתן רק להגיד שחייב להיות מניע רציני מאוד שגרם לתלידה מצטיינת שהייתה באמצע תהליך קבלה לאוניברסיטה ובנתה תוכניות ארוכות תווך לחחים החליטה ללכת להתאבד ובכך הפתיעה את בני משפחתה.

מירפת מסעוד, בת 18, פיצצה את עצמה בסמוך לכוחות צה"ל בבית חנוך, במהלך מבצע "ענני סתיו". פיגוע התרחש בתאריך 06.11.06 והיה **הפיגוע התשיעי** שבוצעה על ידי אישה באינתיפאדה האחרונה. (מעורבות נשים פלסטיניות בטרור, 2007).

בן דוד שלה, נביל מסעוד, היה מחבל מתאבד שביצע פיגוע רק במרץ 2004. (היקפו ואופיו של הטרור הפלסטיני בשנת 2006, 2007). ניתן לנתח את המקרה בעזרת **הגישה הפסיכולוגית** ולהתייחס לטראומה שמירפת עברה כשעיבדה קרוב משפחה. גם **גישה סוציולוגית** יכולה להסביר את המעשה בעזרת הנורמות חברתיות בחברה הערבית שבה מקובל להתחתן עם בני דודים. כך שמניע יכול להיות אהבה ונישואים שלא התממשו עם בן דוד האהוב. בחורה יכלה לבחור, על פי **הגישה הדתית**, באפשרות להצטרף לבן דודה בגן עדן, כי זה המקום בו נפגשים השהאידיים. כמו כן, שהאידה יכולה לבחור לעצמה עם מי להתחתן בגיאנה (גן עדן).

הפיגוע העשירי היה הכי פחות מקובל ואף מוזר עבור הפלסטינים מכיוון שמחבלת הייתה בת 57, סבתא לכנדים רבים. שמה פטמה נגיאר והיא התאלמנה לפני כשנה. פיגוע התרחש בתאריך 23.11.06 כשפטמה יצאה ממחנה הפליטים ג'בליה ומיד אותרה על ידי כוחות צה"ל ונורתה מרחוק. כתוצאה מהתפוצצות 4 מחיילי צה"ל נפצעו. (יששכרוף, 23.11.2006, הארץ). הפיגוע הזה נחשב כפיגוע שסוכל ולא פיגוע ההתאבדות מכיוון שפיצוץ התרחש כתוצאה מירי של כוחות צה"ל ולא כי פטמה הפעילה את המטען. (היקפו ואופיו של הטרור הפלסטיני בשנת 2006, 2007). התגובה השכיחה ביותר לביצוע פיגוע ההתאבדות זה היא גיחוך. הדוגמה לכך, התגובה המגוחכת של סגן ראש ממשלת חמאס, אבו טיר, בראיונו אישי עם ד"ר ברקו. (ברקו, 2010, ע' 95). היו אף גינויים של המעשה באתר האינטרנט של אל-קאידה. שאלו את איסמעיל הנייה, ראש ממשלת חמאס, ישירות: " מדוע שלחתם את הקשישה? ולמה שלא תשלחו אמהות שלהם?" (ברקו, 2010, ע' 132).

בראיון עם ד"ר ברקו, משכיל ערבי, אבו תאופיק סיפר שמחבלת המבוגרת נתפסת בחברה הפלסטינית, אפילו, כסוטה. הועלו השערות שמניע היה סחיטה כי כל הנראה על ההתנהגות מינית לא ראוייה או לחילופין, שהיא הייתה אישה לא בריאה בנפשה. (ברקו, 2010, ע' 138). סחיטה מן הסוג הזה יכולה לגרום לטראומה רגשית אצל האישה והכניס אותה למצב של ייאוש, על פי **הגישה הפסיכולוגית**. סבתא חששה על שלום האנשים ובעיקר נשים רבות של משפחתה. משלח מתאבדים, נביל, ששלח דארין לפיגוע השני שהוזכר כבר, הציע בראיון **הסבר** חברתי - **סוציולוגי**. לטענתו, פטמה הגיעה למצב של ייאוש וחוסר תקווה לשינוי עקב עוני, חוסר בעבודה וחינוך טוב לילדים. (ברקו, 2010, ע' 209). הסבר זה משלים את הטענות של בן של פטמה, שטען שאמו הייתה מעורבת בפוליטיקה תמיד כי לא יכלה להיות אדישה להרס, לעוני ולמראה של ההרוגים הפלסטינים. היא השתתפה בתהלוכות של נשים בבית חאנון וגם נמנעה עם הנשים שהסתירו בגופן, היו מגן אנושי, את פעילי חמאס ביציאתם מהמסגד. (יששכרוף, 23.11.2006, הארץ). על פי **הגישה הפסיכולוגית**, זהו תהליך קבוצתי כאשר פטמה איבדה את הזהות האישית לטובת הזהות הלאומית עקב השפלה והרגשת הקורבנות שחוותה. חמאס לקח על עצמו את האחריות על הפיגוע לכן פטמה הייתה צריכה לעבור תהליך של "שטיפת מוח דתי" כי זהו ארגון דתי. על פי **הגישה הדתית**, היא הייתה אמורה לקבל חיזוק דתי – הלכתי כדי להשתכנע ולהאמין שהתאבדות זה גייהאד הגנתי ועל פי שעריה זהו תפקידה. בנוסף, אישה הייתה אלמנה טרייה יחסית וניתן לשער שהאמינה שתוכל לפגוש את בעלה בגן עדן.

6. סיכום

קיים פער בין ההודעות המוקלטות של המחבלות המתאבדות לבין המניעים האמיתיים שדחפו אותן לביצוע פיגוע ההתאבדות. קשה לקבוע באופן חד משמעי מהו האמת. ייתכן שכל הגישות התיאורטיות שהוצגו במחקר זה וגם אלה שלא הוצגו, לא מסוגלות להקיף את העומק המניעים, הרגשות ודפוסי ההתנהגות של המתאבדים ומתאבדות על מנת לתאר במדויק את החברה הפלסטינית בעלת רמה מאוד גבוהה של שנאה, השפלה וניכור. (Gordon, 2002, ע' 287). המעמד הנמוך של הנשים בחברה הפלסטינית וחוסר הערכה עצמית שלהן אל מול הגברים. המחבלת המתאבדת זה התפקיד הבכיר ביותר שאישה תוכל לקבל בארגון טרור פלסטיני. לא נראתה עדיין אישה שהיא מפקדת פלסטינית או פוקדת על הפעילי טרור. תפקידה של אישה הוא משני. אין אישה שפיתחה קריירה טרוריסטית בארגון והתקדמה בסולם ההיררכיה הארגונית. (ברקו וארז, 2006, ע' 7). ספק אם תהיה אחת כזאת. זה מצביע על היחס האמיתי של ארגוני הטרור כלפי הנשים הפלסטינאיות שהתאבדו. זהו דיכוי כפול – פוליטי ומגדרי. (ברקו וארז, 2006, ע' 9).

חברה מערבית היא חברה שמרסנת את הביצוע של פיגוע בכלל ופיגוע התאבדות בפרט. במציאות המורכבת של החברה הפלסטינית הכוח החברתי דווקא דוחף את האנשים ונשים, בעיקר, לביצוע פיגועי התאבדות. (ברקו, 2004, ע' 30). זו הדרך שמצאו נשים על מנת למרוד במבנה המגדרי על ידי שימוש בסכסוך ישראלי – ערבי.

מתוך ניתוח של המקרי ההתאבדות הנשית באינתיפאדה השנייה באמצעות הגישה הדתית עלה כי ישנה מחלוקת חריפה בין אסכולות שונות בנוגע לשיתוף של הנשים באיסתישהאד (ביצוע פיגוע התאבדות בשם אללה). זו סיבה לכך, שרוב הנשים שהתאבדו באינתיפאדה השנייה היו מטעם של ארגוני טרור חילוניים.

בסופו של דבר ניתן גם גיבוי דתי על ידי שייחי' יאסין וקרדאווי לעירוב נשים פלסטינאיות במעגל הטרור. מהמחקר עולה כי חלק מקרובי משפחה של המחבלות המתאבדות אף העידו שחלקן מן המחבלות המתאבדות התחילו תהליך חזרה בתשובה לקראת ביצוע הפיגוע. (ברקו, 2004, ע' 146). נשים חיפשו תמיכה דתית למעשה שלהן. לא ניתן לקבוע האם הן חיפשו מעטפת כדי לכסות את המניע האמיתי "הלא – מכבד אותן" ואולי לא.

ניתן גיבוי חברתי דתי רחב לפיגועי נשים על ידי אנשי דת ועל ידי משפחות המחבלות בתקשורת, לכאורה, אך ישנן טענות שעולות מהרחוב הפלסטיני שסותרות את המניע הזה. כך, מצד אחד, זו "הצגה תקשורתית" כלשונו של עיתונאי מוראד, שמועסק על ידי כלי תקשורת זרים, שהגיע לא פעם לצלם את הבית של המחבל או מחבלת לאחר התאבדותם. הוא ציין שמול המצלמות הם התגאו בילדיהם אך לאחר סיום הצילום הם קיללו את המשלחים ונשברו בבכי. (ברקו, 2004, ע' 182). הכאב של הורים התגבר על המניעים הדתיים ולאומיים גם יחד. מצד שני, אותו עיתונאי הסביר שמבחינת החברה הפלסטינאית השמרנית כשאישה יוצאת לפיגוע זו אישה שנתפסת כמורדת ומסתובבת עם גברים. לטענתו, גבר ערבי יקרא בכל רעם לאישה כזו "שאהידה" ובתת-מודע יחשוב "שרמוטה". "כולם יודעים שכולם חושבים כך ושותקים. זה קשר של שתיקה" – סיים עיתונאי מוראד. (ברקו, 2010, ע' 23).

הגישה הפסיכולוגית וסוציולוגית נתנו הסבר היקפי, משלים ומדויק יותר לשאלת המחקר מהם המניעים האמיתיים של הנשים הפלסטינאיות שהתאבדו באינתיפאדה השנייה. גישות אלה משלימות אחת את השנייה מכיוון שהן משלבות בין מעמד האישה המוסלמית ותהליכים החברתיים בחברה הפלסטינית לבין חוויות טראומטיות מסוגים שונים (אישיות או לאומיות) שנשים אלה חוו.

לא במקרה, הוצג פרק שלם על מעמד האישה בחברה הפלסטינית בו מדובר גם על אחת הנורמות החשובות בחברה וזה שמירה על כבוד המשפחה. על מנת להבין מצבה של האישה שמעורערת בדעתה והחליטה להתפוצץ יש להבין את הפחד הגדול שהיא חוותה כשנחשדה שפגעה בכבוד המשפחה. אישה שלא שמרה על צניעותה עד לנישואין – דינה רצח על ידי קרוב משפחה. כמו, איאת אלאחראס וענדליב סולימאן שאף נכנסו להריון לפני הנישואים. (Beyler, 13.02.2003). הפחד הוא, בו זמנית, על כבוד המשפחה שהלך בגללן וגם הציפייה הבלתי נסבלת לגזר דינה.

ישנם טראומות נוספות שחוו נשים פלסטיניות שהתפוצצו בישראל בין 2002 לבין 2006. אישה שגורשה על ידי בעלה, מעמדה הופך להיות נמוך עוד יותר מאישה הנשואה המדוכאה. או אישה ששייכת למשפחה ממעמד נמוך, כמו המחבלת הראשונה, וואפא ומחבלת שהתפוצצה במסעדת "מקסים" היו בנות למשפחות הפליטים הפלסטינאים. (Beyler, 13.02.2003).

אף שייחי' אבו טיר תמך, במהלך הראיון עם ד"ר ברקו, בהשערה זו שבנות שנלקחות לפיגועי ההתאבדות הן מהמשפחות החלשות בחברה הפלסטינית מכיוון שבתנועה האסלאמית אין כוונה אמיתית לשלב נשים בתעשיית הפיגועים. (ברקו, 2010, ע' 61).

חלק מן המחבלות נדחקו לפינה והיו צריכות לבחור למות כנשים גיבורות או כנשים מושפלות. אך יש לזכור שנשים הללו לא בחרו להתאבד לבד אלא לקחת יחד איתן גם אזרחים ישראלים חפים מפשע, לכן לא ניתן להתייחס למניע הפסיכולוגי-סוציולוגי כאל המניע היחיד והמכריע. לעיתים המניע הדתי ופסיכולוגי השתלב טוב עם הבעיות המשפחתיות של הנשים שהתאבדו. (ברקו, 2004, ע' 146). אישה כזו שלפני רגע הייתה דחוייה בחברתה ומאוישת מגורלה מקבלת הזדמנות נוספת ואחרונה "לחפר על החטא".

טענתי בתחילת המחקר שהשערת המחקר זה שהמניעים האמיתיים של הנשים הפלסטינאיות המתאבדות באינתיפאדה השנייה הם נקמה על רקע אישי או רצון, כפייה לפתור בעיות אישיות של אותן נשים.

בארבעה מקרים של מחבלות המתאבדות ישנן הוכחות שתומכות בחלק הראשון של השערת המחקר – נקמה על רקע אישי. בשני מקרים אף, היו מתאבדות שגם הארוס שלהן וגם האח נהרגו על ידי כוחות צה"ל. אך לא ניתן לקבוע בוודאות שזה המניע היחיד, אלא ניתן להסיק שזהו המניע המרכזי או לפחות חשוב מאוד. בחלק מן המקרים יש שילוב בין המניע של נקמה לבין רצון לפתור בעיות אישיות. למשל, להנאדי ג'רדאת נהרג ארוס ואח כך שהיא רצתה לנקום את מותם והצהירה על כך בקלטת שהפיצו לאחר מותה. אך היא גם הואשמה על ידי משפחה בכך שניהלה חיי המין עם הארוס שלה כך שמתאספת כאן פגיעה בכבוד המשפחה ומניע של רצון לפתור בעיות אישיות.

בשבעה מקרים של פיגוע ההתאבדות של נשים הפלסטיניות עולה בעיה אישית חמורה. כך שמובן שלנשים הללו היה רצון לפתור את הבעיות האלה. כמו, כניסה להריון מחוץ לנישואין, עקרות, גירושין או ניאוף - אלה בעיות שבחברה הפלסטינית המוסלמית הפטריארכאלית פותרים אותן אחרת מאשר בחברה מערבית אינדיבידואליסטית.

ניתן לומר שהשערת המחקר היא נכונה אך לא מדייקת לכל המקרי ההתאבדות. מכיוון שלא ניתן להצביע על המניעים האישיים ורצון לנקמה כאל המניע היחיד לביצוע של פיגוע ההתאבדות על ידי נשים הפלסטיניות באינתיפאדה השנייה. לגבי חלק מהמקרים השערת המחקר היא נכונה במלואה : המניע האמיתי היה רצון לנקום מוות של אדם יקר ולפתור בעיות אישיות, לחלקן היו רק בעיות אישיות שאותן רצו לפתור.

היו מניעים נוספים שכמעט הפכו למניעים לביצוע של פיגוע והמניעים הללו עולים מתוך הראיונות עם האסירות שקיימה ד"ר ענת ברקו. (על המניעים אלו סיפרו נשים פלסטיניות שנתפסו והיום יושבות בכלא ביטחוני בישראל) . אסירה בשם נזימה (ברקו, 2004, עמ' 25-21) מספרת שהיא רק רצתה להתאמן עם הנשק כמו החברה שלה ואז, התחילה להגיע לאימונים, ובעצם, להסתובב עם "השאבב" (גברים) . כך משלח הודיע לה לאחר תקופה קצרה שהיא תצא להתאבד ונזימה סירבה אך לא ויתרו לה והפעילו עליה לחץ. היא הרגישה שאין דרך חזרה כי לא הייתה לה הזדמנות לבקש עזרה מאביה כי אז יש להודות ש"הסתובבה עם השאבב". (ברקו, 2004, עמ' 25-21).

או סיפור נוסף, של שפיקה המתאבדת שהתחרטה להתפוצץ ברגע שראייתה אם עם תינוק והם הזכירו לה את האחין שלה. שפיקה הביע דעות ליברליות מאוד והודיע שלא רצתה שאיבריה יתפזרו בכל הרחוב כשתתפוצץ. (ברקו, 2004, ע' 119) .

ישנה סיבה נוספת והיא נקמה, אך לא נקמה ביהודים אלא בהורים. כך עולה מסיפורה של פטימה שאביה התעקש על גודל המוהר (תשלום שמשלם חתן לאביה של הכלה) ולא אפשר להתחתן כשהיא כבר בת 25, לכן פטימה החליטה להיות שאהידה כדי להתנקם באביה. היא הייתה במצוקה נפשית וחש מפני העתיד שיבוא כאשר ארגון טרור זיהה את זה ו"ניצל אותה" כלשונה. ד"ר ברקו פגשה אותה גם כמה חודשים מאוחר יותר ואז פטימה כבר החלה לדבר על הגייהאד ונקמה על כיבוש כעל המניעים למעשיה. (ברקו, 2004, עמ' 134-130).

מניע נוסף הוא בריחה מן החיים האומללים כפי שתוארה צעירה אחת שנתפסה בדרכה לפגוע בבית לחם. היא סיפרה שבעלה נהג לאנוס אותה ולהכותה באכזריות, לכן היא החליטה להתפוצץ כשאהידה כי התאבדות אסורה לפי ההלכה המוסלמית. (ברקו, 2004, ע' 145).

סיכום הוא לא אופטימי, כי מתוך המחקר עלה שכל המניעים האישיים שהוזכרו במהלך המחקר מנוצלים על ידי ארגוני טרור, פעילי טרור ומשלחי המתאבדים. כל אחד חיפש בנשים שהתאבדו, קודם כל, את הרווח האישי שלו. דוגמא, הערכה של החברה כמשלח טוב או פרסום בכלי תקשורת של ארגון טרור. נשים האמינו בהבטחות שהן יוכלו להיות בו זמנית שאהידות ויזכרו אותן כ"נשים טובות".

7. ביבליוגרפיה

מקורות בעברית:

בנגיו, ע. (עורך). (2004). נשים במזרח התיכון בין מסורת לשינוי. תל אביב : מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה.

ברקו, ע., ארז, ע. (נובמבר 2006). "נשים בטרור : מהפכה פמיניסטית פלסטינית או דיכוי מגדרי?" מתוך צוהר לבית הסוהר, אסופת מאמרים מס' 10. עמ' 5 – 10. רמלה : שירותי הסוהר.

ברקו, ע. (2010). אישה פצצה . מחבלים מתאבדים : נשים וילדים בשרות הטרור. תל אביב : ידיעות אחרונות.

ברקו, ע. (2004). בדרך לגן עדו : עולמם של מחבלות ומחבלים מתאבדים ושולחיהם. תל אביב : הוצאת ידיעות אחרונות, ספרי חמד.

חסן, מ. (1999). "הפוליטיקה של הכבוד : הפטריארכיה, המדינה ורצח נשים בשם כבוד המשפחה". בתוך : מין מגדר פוליטיקה, (עמ' 267-305). תל אביב : הוצאת הקיבוץ המאוחד.

ידלין, ר. (2004). " פונדמנטליזם אסלאמי ונשים : דיכוי או ערוץ לאקטיביזם פוליטי?", בתוך : ע. בנגיו (עורך), נשים במזרח התיכון : בין מסורת לשינוי (63-75), תל אביב : מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה.

ליטבק, מ. (2004). " אסלאמיסטים ונשים : טהרנות ופוליטיזציה", בתוך : ע. בנגיו (עורך), נשים במזרח התיכון בין מסורת לשינוי, (41-50), תל אביב : מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה.

נרקיס , פ. (2003) . תאומי הטרור : המלחמה בטרור בארץ, בארצות הברית ובעולם. נס ציונה : אסטרטגיה וטקטיקה בע"מ.

פדהצור, ע. (2004) . "טרור המתאדים" , בתוך : א. קזימירסקי , נ. גרוסמן-אלוני, א. סרי (עורכים) , היבטים על טרור ומאבק בטרור , (111-120) , תל אביב : משרד הביטחון.

צורף, מ. (2004) . "ה"אחרות" של ה"אחרים" – נשים, מיגדר ולאומיות בחברה פלסטינית בצל האינתפאדות" , בתוך : ע. בנג'ו. (עורך) , נשים במזרח התיכון בין מסורת לשינוי , (109-138) , תל אביב : מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה.

קזימירסקי , א. וגרוסמן-אלוני, נ. וסרי, א. (עורכים) . (2004) . היבטים על טרור ומאבק בטרור. תל אביב : משרד הביטחון.

קמחי, ש., ואבן, ש. (2004) . מי הם מתאבדי הטרור הפלסטינים? תל אביב : מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים.

מקורות באנגלית :

Alvanou, M. (2007). Palestinian Women Suicide Bombers: The Interplaying Effects of Islam Nationalism and Honor Culture. Tel Aviv: Strategic Research and Policy Center National defense College.

Ensalaco , M. (2008). Middle Eastern Terrorism. Philadelphia : University of Pennsylvania Press.

Gordon, H.(2002) . "The suicide bomber: is it a psychiatric phenomenon?,"
Psychiatric Bulletin, Vol. 26, pp.285-287.

מקורות אלקטרוניים :

"ארגוני הטרור ברצועת עזה מאמינים ומפעילים נשים לתפקידי לחימה " , מל"מ
(02.09.2008)
<http://www.terrorism->

[info.org.il/malam_multimedia/Hebrew/heb_n/html/hamas_005.htm](http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/Hebrew/heb_n/html/hamas_005.htm)

"הבסיס האידיאולוגי לתופעת המחבלים המתאבדים" . (2003) . ספריית הכנסת .

<http://www.knesset.gov.il/library/heb/docs/sif019.htm>

"היקפו ואופיו של הטרור הפלסטיני בשנת 2006" . (2007) . מתוך אתר של מועצה לביטחון לאומי.

<http://www.nsc.gov.il/NSCWeb/Docs/chaptera.pdf>.

"השימוש שעושה החמאס באזרחים כ"מגן אנושי" . (2009) . מתוך אתר של מרכז המידע למודיעין
ולטרור (מל"מ) .

<http://www.terrorism->

[info.org.il/malam_multimedia/Hebrew/heb_n/pdf/hamas_028.pdf](http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/Hebrew/heb_n/pdf/hamas_028.pdf)

ואקד, ע. (05.10.2003) . "אבי המחבלת : אני גאה בבתי , הפיגוע מתנה מאלוקים " . ידיעות

אחרונות .

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2778556,00.html>

יששכרוף , א. (23.11.2006) . " אמא הביאה כבוד לכל המשפחה" . הארץ .

<http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/792138.html>

" מעורבות נשים פלסטיניות בטרור " . (2007) . מתוך אתר השב"כ .
nashim.pdf/סקירות20%ופרסומים/http://www.shabak.gov.il/SiteCollectionImages

"שאהידה" – סרט דוקומנטארי . בימוי ע"י נטלי אסולין, ישראל 2008 .

<http://yes.walla.co.il/?w=2%2F7838%2F1298688>

Beyler ,C.(12.02.2003)." Chronology of Suicide Bombings Carried out by Women."

IDC Herzlia.

מאמר מתוך אתר של <http://www.ict.org.il/Articles/tabid/66/Articlsid/645/Default.aspx>

מכון הבינלאומי לחקר הטרור .